

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ПСИХОЛОГІЇ Й ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ГІПНОЗУ В ПРАЦЯХ Ю. ОХОРОВИЧА

Описано діяльність Ю. Охоровича – видатного польського психолога, який відомий своїми суперечливими думками. Проаналізовано низку відкриттів науковця з різних напрямів психології. Акцентовано на головних досягненнях дослідника у таких напрямках його роботи, як психологія, фізіологія, медицина й на співпраці з іншими науковцями того часу.

Проаналізовано його шлях у сфері експериментального гіпнозу як терапевтичного методу, зокрема описано гіпноскоп (пристрій для тестування гіпнотичної сприйнятливості), який створений науковцем. Описано погляди Ю. Охоровича на терапію і теорії різних захворювань.

Ключові слова: Ю. Охорович, психологія, медицина, фізіологія, психотерапія, гіпноз, гіпноскоп, магнетизм.

Постановка проблеми. Ю. Охорович належить до відомих і незвичайних постатей в історії польської психології. Зі слів Р. Стаховського [1], на рубежі XIX–XX ст. він був одним із найвідоміших поляків Європи. Свого часу суперечливі погляди науковця завоювали як багато прихильників його особистості, так і чимало супротивників. Він вважався чудовим творцем, ученим і дослідником, а також і особистістю, що мислила по-іншому. Незважаючи на те, що багато його творів, досліджень і поглядів суворо критикували, він, безсумнівно, завоював популярність і ввійшов у історію науки. Ю. Охорович був динамічним й інтелектуально розвиненим, неодноразово дивував суспільство своїми незвичайними відкриттями у різних сферах науки, зокрема, вивчав зв'язок психології з медициною, здійснював експерименти в межах парапсихології, експериментував із гіпнотичним впливом на людей, створив гіпноскоп (пристрій для тестування гіпнотичної сприйнятливості), описав методи психологічних досліджень. Однак здобутки науковця потребують ґрунтовного аналізу задля систематизації вкладу Ю. Охоровича у розвиток психологічної науки.

Стан дослідження. Аналізом наукової творчості Ю. Охоровича, зокрема його доробком у сфері експериментального гіпнозу займалися такі польські дослідники, як Р. Вайдович, С. Фіта, В. Бобровська-Новак, Л. Гавор, Я. Краєвський, М. Лускановський та ін. У контексті української психологічної науки згадка про загальні факти біографії та

діяльності українсько-польського психолога є у працях П. Кралока, Ю. Симона, Г. Михальчишина.

Тому **метою** статті є аналіз досліджень із клінічної психології й експериментального гіпнозу Ю. Охоровича; діяльності науковця у таких напрямках, як психологія, фізіологія, медицина; співпраці з іншими науковцями того часу.

Виклад основних положень. Вивчаючи історію психології, варто згадати Ю. Охоровича – доктора філософії, психолога, психотерапевта, натураліста. Він об'єднав цікавість дослідника з синтетичним розумом філософа – почав з простих експериментів і поступово перейшов до складніших. Його ім'я пов'язують із спиритизмом, до якого дослідник ставився скептично. Проте через це він опинився в складній ситуації, адже його опонентами, зокрема були й духівники, і окультисти, і більш ортодоксальні вчені. Роботи Ю. Охоровича, які викликали чимало суперечок у країні, отримали визнання за кордоном. Він був призначений членом багатьох товариств із психології: англійського, американського, німецького, угорського тощо. Науковець 1905 р. став членом редакційного комітету «Annales des Sciences psychiques» у Парижі, 1906 р. – генеральним секретарем Міжнародного інституту психології в Парижі. Під час Першої світової війни він зупинився у Варшаві. Також читав лекції з психології в школі Е. Ронталера.

Новим і дуже сміливим рішенням було включити психологію в природничі науки й виключити її з філософських. Цю пропозицію Ю. Охорович зробив у своєму конкурсному есе з психології, в якому подав свої дослідження щодо переваги методів аналізу психологічних досліджень, зокрема інтроспекції, спостереження за поведінкою нормальних і патологічних станів, деякі з методів, використовуваних фізіологами, а також порівняльний та історичний методи на основі біографічних досліджень.

Власне, протягом усього життя Ю. Охорович займався методологією психологічних досліджень, що дало змогу йому отримати титул «батька польської наукової психології». Науковець [2] розрізняв два типи внутрішніх методів дослідження: внутрішнє спостереження (самоспостереження) та метод «самоконтролю». Він поділив перший із них на безпосереднє спостереження – щодо поточного досвіду – і порівняно непряме, маючи на увазі повернення до спогадів. Внутрішнє дослідження, засноване на почутті індивідуального поділу, повинне полягати у постійному безперервному аналізі всього, «що зафіксує внутрішній сенс», у поєднанні спостережуваних явищ в цілісність, «передавання їхньої пам'яті і здатність відтворювати цей закодований досвід в пам'яті» [2, с. 98].

Недоліком цього методу є можливість помилок через емоційну складову або ілюзії пам'яті. Ю. Охорович підкреслював, що цей метод не може бути використаний для оцінки патологічних станів психіки, оскільки більшість психічних процесів перебігає несвідомо і критична об'єктивність помітно знижується.

Варто зазначити також, що Ю. Охорович розробив свою теорію «ідеоопластії» (фізіологічна реалізація думки), розвинув свої ідеї у сфері медицини, зокрема використання гіпнозу для терапії. Вивчав зв'язок психології з медициною.

Важливим внеском Ю. Охоровича в розвиток медицини було звернення уваги на психологічні чинники як причини різних захворювань. Раніше вони не були включені, основна увага приділялася фізичним факторам. У своїй книзі «Психологія та медицина» він доводить, що психологія повинна бути фундаментальною наукою для лікарів, бути дисципліною для вивчення в медичному навчальному плані. Він вбачав причини психічних розладів в особистісних схильностях та емоційних станах, а також одночасно визнав терапевтичний ефект цих станів, адже вважав [2, с. 159], що емоційні стани можуть викликати і хвороботворні процеси, і можуть мати лікувальний ефект, що характерний більшості ліків, які відомі нині й які будуть створені у майбутньому. Це було основним припущенням про афектотерапію – лікувальний метод, який він використовував. Дослідник вважав, що найнегативніший вплив на психічне життя людини спричиняють негативні емоції, які можуть призвести до тривалої травми. Він також розглядав психічні та соматичні захворювання, наголошуючи, що межа між психічним і фізичним здоров'ям має суто теоретичний характер, так само, як межа між нормою та патологією. Крім того, він зазначив, що нормальне явище може перевищити норму не тільки в негативно-му аспекті, а й в позитивному, наприклад, у випадку з генієм.

Ю. Охорович вважав психотерапію психічним впливом на іншу людину. Він рекомендував лікарям дотримуватися принципів психотерапії, надаючи психологічну підтримку пацієнтам, запевнивши їх, що про них належно дбають. До кожного пацієнта необхідно підходити індивідуально, розглядаючи його як особу, а не як хворий організм. «Кожен, хто хоче лікувати хворого, повинен «входити» до пацієнта, адже недостатньо лише доторкнутися до нього і послухати його» [3, с. 34]. Щоб ефективно допомагати пацієнтам, лікар повинен бути чутливим та емпатичним і зважати на тип особистості пацієнта.

Ю. Охорович також зауважив на методи лікування, що включають дію металів на хворий організм. Він вважав, що можна вибрати правильний метал для кожної людини, який мав для неї лікувальний

ефект. До таких металів дослідник включав, наприклад, мідь, срібло, золото, залізо, платину, олово. А також розрізняв два типи терапії: металоскопію (полягала у контакті металу зі шкірою) і металотерапію (метал вводять внутрішньо в організм). Ці терапевтичні методи високо цінуються у нетрадиційному лікуванні.

У медичній практиці Ю. Охорович надавав великого значення магнітному впливу. Цей вплив полягав у дії через так звані потягування, тобто рух внутрішньої частини долоні вздовж тіла намагніченої людини. Передбачалося, що так відбудеться зміцнення хворого органу або організму людини загалом. Досі не відомо, як відбувається та діє біоенергетичний вплив, проте, незважаючи на це, фахівців у цій галузі вважають лікарями.

Під час свого перебування в Парижі 1882–1891 рр. Ю. Охорович мав можливість ознайомитися з французькою психологією та ґрунтовно працювати над дослідженням гіпнозу, інтерпретованим як розділ психології. А також проводити дослідження з гіпнозу і вдосконалювати свій психотерапевтичний метод.

Це було головною метою його поїздки за кордон, адже Париж був центром таких досліджень, і саме там гіпноз застосовували в медицині [4]. Завдяки дружній підтримці Ш. Ріше (фізіолога, професора медичного факультету університету Сорбонни), Ю. Охорович мав змогу брати участь у лекціях знаменитого професора Ж. Шарко про гіпноз, і що важливіше, міг здійснювати свої експерименти в його психіатричній клініці в Сальпетрієр, а згодом і в психіатричному відділі професора А. Войсіна в місцевій лікарні. Ю. Охорович застосовував власну магнетично-гіпнотичну терапію [4, с. 198], яка відрізнялася від тієї, яка використовувалася раніше.

У галузі теорії він не приєднався до жодної з двох конкуруючих шкіл гіпнозу того часу: паризької школи Ж. Шарко і школи І. Бернхейма. Він розробив свою теорію, ґрунтуючись на своїх попередніх дослідженнях – міркував, що основою гіпнотичних явищ не є ні патологія (як у Ж. Шарко), ні лише навіювання (як у І. Бернхейма). Гіпнозу піддається небагато людей, насамперед вразливі ті, в кого легко настає зацьмарення свідомості (схильність до моноідеїзму – стан свідомості, в якому акцентують на одній домінантній ідеї), який переважно супроводжується органічними змінами в сфері рефлексів, кровообігу тощо [5]. Однак відрізняв від гіпнозу так званий тваринний магнетизм (месмеризм). Цій застарілій доктрині XVIII ст. Ю. Охорович дав сучасну інтерпретацію та спробував реабілітувати творця, віденського лікаря Ф. Месмера. Суть магнетизму, як вважав Ю. Охорович, полягає в індуктивному впливі одного організму на інший, за умови, що кожен

живий організм виробляє навколо себе специфічне електромагнітне поле. Протягом багатьох років він використовував магнетизм у практиці й трактував його як ефективний метод лікування (навіть ефективніший, ніж гіпноз). Через двадцять років він опублікував на цю тему вичерпну статтю «Месмеризм і гіпноз» у класичному виданні «Словник фізіології» («Dictionnaire de Physiologie»), за яку був нагороджений Паризькою академією наук [6].

Ю. Охорович належав до практикуючих гіпнотизерів, і в Європі він був впізнаваним провідним теоретиком. У своїй статті про гіпнозизм і месмеризм дослідник описав відмінності між цими явищами. Також вважав, що кожен може бути замагнетизований упринципі, але магнетизер повинен мати певні схильності й бути сильною особистістю. У разі гіпнозу кожен може бути гіпнотизером, але повинен мати відповідні здібності, щоб піддаватись гіпнозу. Крім того, магнетичний сон – безпечний і нешкідливий, водночас некваліфікований гіпноз може мати негативні наслідки. Він також описав так званий гіпнотичний сон, який визначив як стан, що схожий на гіпноз і викликаний «потягами».

Ю. Охорович не погоджувався з думкою, що гіпноз є патологічним станом. Також не поділяв думки, що він був нормальним фізіологічним станом. Він стверджував, що гіпноз є аномальним станом, але не патологією. Вважав, що гіпноз можна викликати і у здорових людей, і у хворих. Необхідною умовою введення в стан гіпнозу є гіпнотична чутливість, яку він розумів як «сукупність суб'єктивних умов, які роблять організм піддатливим до впливів, до яких не схильні люди, які не є чутливими» [3, с. 26]. Гіпноз полягав у прагненні розуму до монодеїзму, тобто до звуження сфери свідомості.

У Парижі 1887 р. Ю. Охорович опублікував твір «Про навіювання думок». Науковець використовував гіпноз як терапевтичний метод – він був улюбленим лікарем для тих, кому звичайна медицина відмовилася допомогти. Гіпноз розглядається як вищий терапевтичний метод Заходу, зокрема в Польщі. Крім практики, Ю. Охорович активно займався вивченням гіпнотичних явищ та екстрасенсорного сприйняття. Згодом ставши досвідченішим у галузі гіпнозу, він винайшов пристрій для тестування гіпнотичної сприйнятливості, гіпноскоп – магніт, згорнутий у вигляді трубки такого діаметру, щоб можна було одягати на палець. На думку Ю. Охоровича, будь-які особи, в яких після декількох хвилин тримання з'являться які-небудь порушення чутливості: оніміння, бігання мурашок, холод, теплота тощо безумовно швидко здатні бути загіпнотизованими. Гіпноскоп – це сталева трубка довжиною 5 см та діаметром 4 см з «розрізаною вздовж односантиметровою

цілиною, края якої після намагнічування трубки утворювали два полюси дуже сильного магнітного поля» [3, с. 27]. Гіпноскоп накладався на палець приблизно на дві хвилини, і так передбачалася можлива глибина гіпнозу та які навіювання слід використовувати. Ю. Охорович був переконаний, що сугестивна терапія може давати ліпші результати, ніж фармацевтичне лікування.

Працюючи в Парижі, постійно публікував свої праці, численні статті на актуальні теми у «Варшавському кур'єрі» («*Kurierze Warszawskim*»), писав науково-популярні твори для «*Ateneum*».

У березні 1888 р. у Варшаві, Ю. Охорович виголосив доповідь «Про магнетизм і гіпнотизм». Ю. Краєвський зауважує, що [7, с. 9] виступ науковця був розкритикований багатьма представниками медицини. На деякий час йому заборонили займатися практичною медициною. Але були й ті, хто підтримував методи Ю. Охоровича. Його реформаторські ідеї стосовно медицини сприймали критично, проте він активно продовжував друкуватися, виступати на конференціях і наголошував на тому, що потрібно змінювати методи в медицині, і зокрема розглядати медицину в зв'язку з психологією, зауважував [8, с. 4] на важливу роль психотерапії, на значення магнетизму та гіпнозу. Він використовував усі засоби: публікації, конференції, особисті дії, щоб донести свої ідеї до загалу. Виступив 1891 р. на шостому з'їзді лікарів і природознавців у Кракові з доповіддю «Про відношення психології до медицини» [5]. Підтримки він не отримав, але прогрес полягав у тому, що на з'їзді вперше організовано психологічну секцію, чого Ю. Охорович давно домагався.

У 1892 р., після переїзду з Парижа у Варшаву, він опублікував нову серію статей у «Варшавському кур'єрі» про вплив психіки на здоров'я «Воля і здоров'я», а в «Тижневику ілюстрованому» («*Tygodniku Ilustrowanym*») опублікував і підтверджену дослідженнями статтю «Почуття і хвороби».

У Польщі 1893–1894 рр. науковець здійснив дослідження виявів «фізичного середовища» або групи явищ, згодом названих телекінетичною або психокінетичною силою, зокрема ним встановлено феномен телепатії, який розуміється як передача думок на відстані.

Згодом ті люди й видавництва, що критикували Ю. Охоровича і його методи, почали висловлювати ідеї дуже близькі до його. Науковці та лікарі 1894 р. дійшли спільного рішення щодо впровадження до терапії методу гіпнозу та сугестії. Суперечка про метод у медицині нарешті завершилася наприкінці 90-х років публікацією видатного лікаря Е. Бернацького «Характер і межі медичних знань». Зі слів Я. Краєвського [7, с. 11], Ю. Охорович написав до неї схвальну передмову.

Нині Ю. Охоровича вважають попередником психології несвідомого, який випередив З. Фрейда.

Висновки. Відкриття Ю. Охоровича, зокрема методи роботи в медицині та психології, випередили час, у якому він жив, тому його часто критикували та нерозуміли інші науковці. Проте дослідник у своїх працях описував погляди на психотерапію, яку вважав психічним впливом на іншу людину та рекомендував лікарям дотримуватися принципів психотерапії; досліджував зв'язок психології, описуючи експерименти в межах парапсихології, експерименти з гіпнотичним впливом на людей. Створив гіпноскоп (пристрій для тестування гіпнотичної сприйнятливості). Досліджував гіпноз та магнетизм як методи лікування, які виклав у статті «Месмеризм і гіпноз». Ю. Охорович активно займався вивченням гіпнотичних явищ та екстрасенсорного сприйняття. Доводив, що гіпноз полягає у прагненні розуму до монодеїзму, тобто до звуження сфери свідомості. А суть магнетизму вбачав у індуктивному впливі одного організму на інший, за умови, що кожен живий організм виробляє навколо себе специфічне електромагнітне поле. Науковець також стверджував про перевагу магнетизму як менш шкідливого методу та більш ефективнішого, ніж гіпноз.

Вагомим є внесок Ю. Охоровича у розвиток медицини, де він зауважував на психологічні чинники як причини різних захворювань, та акцентував на тому, що психологія повинна бути фундаментальною наукою для лікарів. Ю. Охорович вбачав причини психічних розладів у особистісних схильностях і емоційних станах, а також одночасно визнав терапевтичний ефект цих станів та вважав, що найбільш негативний вплив на психічне життя людини спричиняють негативні емоції.

Нобелівський лауреат Ч. Ріше зазначив, що: «Ю. Охорович не все задумане реалізував, він не отримав належної шани. Ідеї, які поширював, викликали сумніви або суперечки. Цей геній та глибокий психолог, назавжди ввійшов у історію науки метаспсихіки, був обділений долею. Проте майбутні покоління віддадуть йому справедливую шану» [5, с. 193].

1. Stachowski R. Historia myśli psychologicznej. *Wydawnictwo Naukowe «Scholar»*. Warszawa, 2000. 318 s.

2. Ochorowicz J. Psychologia i medycyna / skł. gł. w Księgarni Gebethnera i Wolffa. Warszawa, 1916. № 1. 420 s.

3. Waluk E. Julian Ochorowicz – psycholog – badacz – eksperymentator / T. Łączyńska (red.). *Wisła – Julianowi Ochorowiczowi w 150. rocznicę urodzin:*

materiały z Sympozjum, które odbyło się 16 października 2000 r. Wisła: Towarzystwo Miłośników Wisły, 2001. S. 22–41.

4. Cenciła T. Julian Ochorowicz. *Kalendarz Cieszyński*. Cieszyn, 2001. S. 222–224.

5. Lyskanowski M. *Medycyna i lekarze dawnej Warszawy*. Warszawa, 1976. – S. 191–207.

6. Choiński T.-J. *Pozytywizm warszawski i jego główni przedstawiciele*. *Nowy-Świat*. Warszawa, 1885. 112 s.

7. Krajewski J. Julian Ochorowicz w historycznej panoramie Warszawy. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*. Warszawa, 1994. № 1. S. 3–19.

8. Ochorowicz J. *Zastosowania psychologii*. Ateneum. Warszawa, 1879. № 4. S. 4.

9. Ochorowicz J. O znaczeniu mediumizmu dla psychologii. *Przegląd Filozoficzny*. Warszawa, 1913. T. 13. № 1. S. 256.

Ventsyk O. V. Analysis of research with clinical psychology and experimental hypnosis in the works of Julian Okhorovich

The article describes the work of Julian Okhorovich, a prominent polish psychologist who is known for his controversial thoughts. A number of discoveries of a scientist from different directions of psychology have been analyzed. The focus is on the main achievements of the scientist in such areas of his work as psychology, physiology, medicine, and in collaboration with other scholars of that time. The path of a scientist in the field of experimental hypnosis as a therapeutic method is analyzed, in particular, a hypnoscope, device for the testing of hypnotic susceptibility, which was created by a scientist, is described.

The views of J. Okhorovich on psychotherapy, which he understood as a psychic influence on another person, as described, and he recommended doctors to adhere to the principles of psychotherapy. The connection between psychology and medicine in his works is analyzed, where experiments are described in the framework of parapsychology, experiments with hypnotic effects on humans. A hypnoscope, device for testing hypnotic susceptibility, which was created by J. Okhorovich is described.

The author analyzes the theory of «ideoplastia» (physiological realization of thought) developed by a scientist. The contribution of J. Okhorovich to the development of medicine is described, where he drew attention to psychological factors as the causes of various diseases and emphasized that psychology should be a fundamental science for doctors. J. Okhorovich saw the causes of mental disorders in personal inclinations and emotional states, and also recognized the therapeutic effect of these states and believed that the most negative influence on the mental life of a person caused negative emotions.

The methods of treatment, which include the action of metals on the diseased organism, are described. Two types of therapy for J. Okhorovich were described: «metalosopia» (consisted of contacting the metal with the skin) and metal therapy (metal is injected internally into the body). Hypnosis and magnetism are described as methods of treatment, the idea of which is described in the article «Mesmerism

and Hypnosis». J. Okhorovich actively engaged in the study of hypnotic phenomena and extrasensory perception. Hypnosis was in the pursuit of the mind to «monodeism», that is, to the narrowing of the sphere of consciousness.

The essence of magnetism – in the inductive effect of one organism in another, provided that each living organism produces a specific electromagnetic field around it. The advantage of magnetism is described as a less harmful method and more effective than hypnosis.

Key words: Julian Ochorowicz, psychology, medicine, physiology, psychotherapy, hypnosis, hypnoscope, magnetism.

Стаття надійшла 20 грудня 2018 р.

УДК 159.9.07:314.151.3

О. Я. Заверуха

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ПОВЕДІНКОЮ ПІДЛІТКІВ-АДИКТІВ ІЗ СІМЕЙ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ

Розглянуто психологічні особливості корекційної роботи з поведінкою підлітків-адиктів із сімей трудових мігрантів. Проаналізовано сутність адиктивної поведінки, вказано на психологічні детермінанти її формування у підлітків, покинутих батьками у зв'язку з трудовою міграцією. Наведено види адикцій, зокрема, елементарні та системні. Зазначено, що відомі їй вікові пріоритети залежностей. Зауважено, що для підліткового віку характерними є не патологічні звичні дії, а адикції, з яким необхідно працювати психологу. Описано психокорекційну програму роботи з адиктивною поведінкою підлітків із сімей трудових мігрантів та охарактеризовано її основні завдання.

Ключові слова: адиктологія, адикція, підліток, сім'я трудових мігрантів, психокорекційна програма.

Постановка проблеми. Цілий світ, зокрема громадськість нашої держави, турбується про власне молоде покоління. Першоосною нормального онтогенезу особистості є насамперед виношування та виховання дитини у повноцінній сім'ї. Нині важливими проблемами на шляху до гармонійного виховання майбутнього покоління є відсутність одного з батьків після розлучення пари, будь-яка адикція батьків (алкоголь, тютюнопаління, наркотики, ігрозалежність, інтернетзалежність тощо), батьки-трудова мігранти, діти яких у кращому випадку залишаються на родичів, у гіршому – опиняються в інтернаті.